

Інтелектуальний капітал українського суспільства формується під впливом певним місцевих особливостей, традицій. Щодо останніх, то їм, незважаючи на регіональні особливості, притаманні спільні риси: колективізм, соборність, єдність, що є одним з найважливіших чинників збагачення рівня культури нації. Саме культурний рівень людства та національні традиції створюють основу потенціалу людини, зокрема трудового. Взагалі формування інтелектуального капіталу в Україні відбувається в умовах кризових явищ в економіці та соціальних суперечностей в суспільстві. Розглянуті чинники, що впливають на процеси формування та накопичення інтелектуального капіталу підприємства, є взаємопов'язаними та взаємообумовленими – тільки в комплексі вони формують той чи інший його стан.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що виявлені чинники інтелектуального капіталу, рівень їхнього впливу дозволяють найбільш чітко сформулювати шляхи підвищення його якості, регулювати та розвивати в заданому напрямі, а також розробити інструментарій оцінки інтелектуального капіталу, тобто науково обґрунтованої системи показників і способів їхнього фіксування.

Література

1. Саєнко М. Інтелектуальний капітал: основні визначення і некоректні формулювання // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2002. – Випуск 6. – С. 71 – 76.
2. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 3 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 952 с.
3. Михайлова Л. І. Економічні основи формування людського капіталу в АПК. – Суми: Видавництво “Довкілля”, 2003. – 326 с.
4. Шаталова Н.И. Трудовой потенциал работника: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003 – 399 с.
5. Нагорская М.Н. Формирование и использование потенциала управленческого персонала в рыночных условиях // Экономика и управление. – 2003. - № 1. – С. 7 – 13.

УДК 65.016.8.001.11

А.Р. Ванієва

ПРО СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ І ЛІКВІДНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Перехід України до ринкових умов господарювання вимагають потребу вирішення завдань своєчасного виконання зобов'язань, забезпечення діяльності підприємства ліквідними активами, здатних покрити обсяг зобов'язань в будь який час. Цій проблемі присвячені ряд робіт зарубіжних та вітчизняних вчених. Аналіз визначень сутності понять ліквідності і платоспроможності свідчить про відсутність єдиного їх розуміння авторами. У вітчизняних та іноземних публікаціях з фінансового аналізу діяльності підприємства існують різноманітні підходи до визначення економічного змісту поняття «ліквідність» та «платоспроможність». Аналізуючи наведені визначення в табл.1, можна зробити висновок, що в багатьох публікаціях не виділено різниці між цими поняттями, відповідно, визначення майже однакові [1, с.665, 428]. В цьому зв'язку питання сутності платоспроможності і ліквідності лишається актуальним.

Метою статті є обґрунтування понять платоспроможності і ліквідності підприємства, що забезпечує підтримку прийняття управлінських рішень у розвитку підприємства.

Е. Хелферт розглядає платоспроможність, акцентуючи увагу на погашення довгострокової заборгованості, на відміну від сформованої позиції вчених про погашення короткострокових зобов'язань [2, с.145]. Бригхем Юджін Ф. відзначає, що платоспроможність це "здатність покриття короткострокових кредитів активами, можливість перетворення яких у наявний грошовий капітал очікується в найближчому майбутньому" [3, с. 265]. Таким чином, автор майже ототожнює поняття ліквідності і платоспроможності. Теоретично визначення понять платоспроможності і ліквідності є принциповим в практичному використанні.

Слід зазначити, що більшість економістів дають визначення платоспроможності так, як це поняття трактується у Великому економічному словнику під редакцією А.Н. Азріліяна, тобто як здатності "...своєчасно і повністю виконувати свої платіжні зобов'язання, що впливають із торгових, кредитних та інших операцій грошового характеру" [1, с. 665].

Таблиця 1. Визначення ліквідності та платоспроможності підприємства в літературних джерелах

Визначення платоспроможності підприємства	Визначення ліквідності підприємства (фірми)	Автор, джерело
“...здатність ... своєчасно і повністю виконувати платіжні зобов'язання, що є наслідком торгових, кредитних та інших операцій грошового характеру”	“...спроможність... своєчасно виконувати свої боргові зобов'язання; залежить від розміру заборгованості та обсягу ліквідних коштів”	[1, с.665, 428]
“...здатність... своєчасно і повністю розраховуватись за своїми довгостроковими зобов'язаннями”, “...активи більші, ніж зовнішні довгострокові зобов'язання”	«Здатність підприємства вчасно і без затримки сплачувати свої короткострокові зобов'язання названо ліквідністю»	[12, с.216]
“... наявність у підприємства грошових коштів та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків за кредиторською заборгованістю, що вимагає негайного погашення. ... наявність ... коштів на ... рахунку; ... відсутність простроченої... заборгованості”	“наявність оборотних коштів у розмірі, теоретично достатньому для погашення короткострокових зобов'язань. ... формальне перевищення (у вартісній оцінці) оборотних активів над короткостроковими пасивами”	[13, с.19]
здатність своєчасно виконувати свої зобов'язання, що впливають з торговельних, кредитних і інших операцій.	означає здатність цінностей легко перетворюватися в гроші, тобто в абсолютно ліквідні активи, для своєчасного покриття всіх необхідних платежів.	[14, с.118]
наявність у підприємства коштів і їх еквівалентів достатніх для розрахунків з кредиторською заборгованістю, що потребує негайного погашення	спроможність перетворювати свої активи на гроші для покриття всіх необхідних платежів. Передбачає безперешкодне перетворення майна на гроші.	[8, с.230, 237]
можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання.	у загальному розумінні – це здатність цінностей легко перетворюватися в гроші, тобто в абсолютно ліквідні активи. Це здатність і швидкість підприємства перетворювати свої активи в гроші для покриття своїх необхідних платежів у міру настання їх строків.	[15, с.176, 179]
характеризується достатньою кількістю оборотних активів підприємства для погашення своїх зобов'язань протягом року	полягає в можливості підприємства в будь-який момент розрахуватися за своїми зобов'язаннями (пасивам) за допомогою (за рахунок) майна (активів), яке є на балансі, тобто в тому, як швидко підприємство може продати свої активи, отримати грошові кошти і погасити заборгованість перед постачальниками, і банком щодо повернення кредитів, перед бюджетом та позабюджетними централізованими фондами із сплати податків та платежів, перед працівниками з виплати заробітної плати тощо.	[16, с.278, 280]
розуміють наявність у підприємства коштів для погашення ним у встановлений термін і в повному обсязі своїх боргових зобов'язань, які впливають із кредитних та інших операцій грошового характеру, тобто це здатність підприємства виконувати свої зобов'язання. Це зовнішня оцінка його фінансової стійкості, обумовлена рівнем забезпечення оборотних активів довгостроковими джерелами.	розуміють спроможність підприємства перетворювати свої активи на гроші без втрати їх ринкової вартості для покриття всіх необхідних платежів в міру настання їх строків на швидкість здійснення цього перетворення.	[11, с.260, 262]

Важливий науково-практичний аспект розглядають, наприклад, М.С. Абрютина, А.В. Грачов: "Платоспроможність... означає достатність ліквідних активів для погашення в будь-який момент усіх своїх короткострокових зобов'язань перед кредиторами" [4, с. 20]. Як видно із визначення, автори підкреслюють роль ліквідності для швидкого погашення короткострокових позик, а також необхідність підтримання достатнього її рівня. І.Г. Балабанів затверджує, що "платоспроможність - це порівняння наявності і надходження засобів із платежами першої необхідності" [5, с. 124]. Слід зазначити, що в даному визначенні, уже передбачається залежність між засобами підприємства і його платежів. Такий підхід виправданий, оскільки для регулярного і своєчасного погашення своїх боргових зобов'язань необхідно таке ж регулярне надходження фінансових ресурсів і в достатньому обсязі.

В.М. Мельник відзначає: "Платоспроможність - можливість своєчасно погасити свої платіжні зобов'язання наявними грошовими ресурсами " [6, с. 178]. Тобто автор приділяє увагу своєчасності погашення зобов'язань, що також має на увазі повноту, достатність засобів у платника, але наголошує на платежах наявними, що на наш погляд не зовсім виправдано. Доцільно доповнити, що платити по зобов'язаннях можна й у безготівковій формі, а також використовуючи різні фінансові інструменти.

В роботах Бланка І.О. платоспроможність розглядається з позицій оптимального управління грошовими потоками та відзначає, що "платоспроможність це можливість підприємства своєчасно розраховуватися по своїх поточних фінансових зобов'язаннях за рахунок оборотних активів різного рівня ліквідності" [7, с.178].

Деякі вітчизняні вчені, а саме Болух М.А., Іващенко В.І., Мельник В.М., Мних Є.В., Тарасенко Н.В. вважають «... платоспроможність підприємства — найважливіший показник, який характеризує фінансовий стан підприємства» [8, с.136]. Оцінка платоспроможності проводиться на основі характеристики ліквідності активів, що означає спроможність перетворення активу в готівку. При визначенні поняття платоспроможності змішують з її показниками, такий підхід сприяє викривленню сутності платоспроможності.

Однак, на нашу думку, ці поняття ліквідності і платоспроможності різні, хоча і взаємозалежні. Платоспроможність - визначений фінансовий стан підприємства, при якому воно вільно, у повному обсязі відповідає за своїми зобов'язаннями і при цьому здійснює повсякденну діяльність.

В роботах Бланка І.О. платоспроможність розглядається з позицій оптимального управління грошовими потоками та відзначає, що "платоспроможність це можливість підприємства своєчасно розраховуватися по своїх поточних фінансових зобов'язаннях за рахунок оборотних активів різного рівня ліквідності" [7, с.178].

З поняттям "платоспроможність" тісно пов'язане поняття "ліквідність". Досить часто ліквідністю підприємств називають їх спроможність своєчасно виконувати свої боргові зобов'язання, що залежить від розміру заборгованості та обсягу ліквідних коштів [1, с.428]. Більшість зарубіжних авторів зійшлися на тому, що ліквідність - це здатність підприємства виконувати свої зобов'язання короткострокове на основі перетворення складових елементів поточних активів на грошову форму. На нашу думку, найбільш вдале визначення ліквідності міститься в роботах Бріггема Ю.

Д. Стоун, К. Хітчінг вказують, що ліквідність - визначене співвідношення величини заборгованості і засобів, що можуть бути використані для її погашення. Ліквідність означає безумовну платоспроможність і припускає визначену залежність між активами і зобов'язаннями як по загальній сумі, так і по термінах настання зобов'язань [9, с. 98]. Це досить повне і докладне визначення ліквідності. У ньому чітко позначена сутність ліквідності, і характеризується вона як визначена залежність між заборгованістю підприємства і засобами, якими можна неї покрити. Крім того, тут позначена чіткий зв'язок ліквідності і платоспроможності, а також ступінь ліквідності погоджується з терміном погашення зобов'язань.

У радянській економічній літературі 20-х рр. минулого століття поняття "ліквідність" тісно зв'язувалося з поняттям "кредитоспроможність" і застосовувалося для оцінки власних і позикових оборотних коштів підприємства і правильності їхнього використання, а також із представленнями про кризові потрясіння в капіталістичній економіці, банкрутствах фірм і банків, чого в соціалістичній економіці, що розвивається планомірно і пропорційно, по визначенню бути не могло. Так, ліквідність розумілася як "мобільність активів підприємств, фірм чи банків у капіталістичних країнах, що забезпечує фактичну можливість (здатність) безперебійно оплачувати в термін усі їхнього зобов'язання і пропоновані до них законні вимоги". Іншими словами, ліквідність представлялася винятково як властивість активів що хазяює суб'єкта, а саме - мобільність, рухливість, що полягає в їх здатності швидко перетворюватися в готівку.

По визначенню колективу авторів під керівництвом М.Г. Чумаченка ліквідність - це здатність підприємства оперативно перетворити свої активи в кошти, необхідні для нормальної фінансово-господарської діяльності і погашення короткострокових зобов'язань підприємства [8, с. 230]. У даному визначенні наголос робиться на оперативність перетворення активів у кошти для нестатків підприємства. М.Я. Коробов пише, що ліквідність - це здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання перед усіма контрагентами і державою. Ліквідність обумовлюється також можливістю розраховуватися за своїми зобов'язаннями за певний час за допомогою перетворення своїх активів на гроші [10, с. 362, 370]. Тут також підкреслюється той факт, що ліквідність залежить від швидкості перетворення активів у кошти.

Н.В. Тарасенко під ліквідністю розуміє «спроможність підприємства перетворювати свої активи на гроші без втрати їх ринкової вартості для покриття всіх необхідних платежів в міру настання їх строків на швидкість здійснення цього перетворення» [11, с. 262].

На нашу думку, вищенаведене та поширене у вітчизняній економічній літературі визначення ліквідності підприємства як здатності своєчасно розраховуватись за боргами більше підходить до висвітлення суті його платоспроможності. Бланк І.О. сформулював найвдаліше визначення ліквідності «спроможність окремих видів майнових цінностей бути швидко перетвореними у грошову форму без втрати своєї поточної вартості в умовах усталеної кон'юнктури ринку», характеризуючи її як функцію часу (строку можливого продажу) і ризику (можливої вартості майна за умов терміновості його продажу) [7, с. 96].

В загальному розумінні «ліквідність» означає здатність перетворення активів у гроші швидко та без втрат ринкової вартості. Таким чином, ліквідність можна оцінювати з двох сторін: по-перше, як час необхідний для перетворення активів у грошову форму; по-друге, як ймовірність продати актив і отримати визначену ринкову ціну.

Отже, проведені дослідження свідчать, що в сучасній літературі склалося два підходи до поняття ліквідності. По одному з них під ліквідністю розуміється здатність підприємства оплатити свої короткострокові зобов'язання. Такий підхід дуже близький до викладеного вище підходу вивчення поняття платоспроможності. По іншому підході ліквідність - це готовність, а саме головне - швидкість, з яким поточні активи можуть бути перетворені в кошти.

Таким чином, у ході дослідження нами встановлено, що поняття платоспроможності виникло давно, і розглядається воно вченими разом з поняттям ліквідність, що підрозділяється на ліквідність балансу і ліквідність активів. Деякі автори вважають платоспроможність і ліквідність рівнозначними по сутності поняттями. Однак, на нашу думку, це поняття різні, хоча і взаємозалежні. Платоспроможність - визначений фінансовий стан підприємства, при якому воно вільно, в повному обсязі відповідає за своїми обов'язками. А ліквідність - оціночний показник платоспроможності, що визначає чи ступінь здатність підприємства бути платоспроможним. Від ступеня ліквідності балансу залежить платоспроможність суб'єкта, що хазяює. Ліквідність характеризує як поточний стан розрахунків, так і перспективне: підприємство може бути платоспроможним на звітну дату, але мати несприятливі можливості в майбутньому.

Література

1. Большой экономический словарь: 22000 терминов/Под ред. А.Н.Азрилиян.- 3-е изд. доп.и перераб. - М.: ИНФРА-М, 2000. - 1248 с.
2. Хелферт Э. Техника финансового анализа / Перев.с англ. Под ред. Л.П. Белых. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. - 596с.
3. Бригхэм Юджин Ф. Энциклопедия финансового менеджмента: Сокр. пер. с англ. / Ред. кол.: А.М. Емельянов, В.В. Воронов, В.И. Кушлин и др. - М.: РАГС; ОАО «Изд-во «Экономика», 1998. - 823 с.
4. Абрютин М.С., Грачев А.В. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пос. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: дело и сервис, 2001. - 266 с.
5. Балабанов И.Г. Финансовый анализ и планирование хозяйствующего субъекта: Учебник. - 3-е изд., доп. и перераб. - М.: Финансы и статистика, 1999.- 342с.
6. Мельник В.М. Основы экономического анализа. - Ірпінь, 2001. - 182 с.
7. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. - в 2-х т. Т.1. - К.: Эльга, 1999. - 590 с.
8. Боллох М.А., Бурчевський В.З., Горбаток М.І., Заросило С.А., Івахненко В.М. Економічний аналіз: Навч. посібник / Київський національний економічний ун-т / М.Г. Чумаченко (ред.). - 2.вид., перероб. і доп. - К.: КНЕУ, 2003. - 555 с.
9. Стоун Д., Хитчинг К. Бухгалтерский учет и финансовый анализ: Подготовительный курс / Пер. с англ. Ю.А. Огибина и др.; под общ. ред. Б.С. Лисовика и М.Б. Ярцева. - СПб.: АОЗТ «Литера плюс», 1994. - 272 с.
10. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посіб. - 2. вид., стереотип. - К.: Товариство "Знання" КОО, 2001. - 378 с.
11. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства: Навч. посібник для студ. екон. спец. вищих навч. закл. / Національний банк України; Львівський банківський ін-т. - 2. вид., стер. - К.: Алерта, 2003. - 486 с.
12. Уткин Э.И. Финансовый менеджмент: Учебник для вузов. - М.: Издательство «Зеркало». - 1998. - С. 216.
13. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент. - М.: Финансы и статистика, 2000. - 768 с.
14. Фролова Т.О. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. і практ. завдань: Для студ.

вищих навч. закл. / Європейський ун-т - К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2005. – 252 с.

15. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: Навч. посібник / Київський національний економічний ун-т. - К.: КНЕУ, 2004. – 368 с.

16. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. / Міжрегіональна академія управління персоналом. — К.: МАУП, 2004. — 288 с.

УДК 658.153

И.В. Артюхова, М.Ю. Танцюра

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К МНОГОКРИТЕРИАЛЬНОЙ КЛАССИФИКАЦИИ ФАКТОРОВ КАЧЕСТВА ПРОДУКЦИИ

Работа предприятия в области качества не может осуществляться без учета факторов, влияющих на его уровень. На качество продукции влияет значительное количество факторов, которые действуют как самостоятельно, так и во взаимосвязи, как на отдельных этапах жизненного цикла продукции, так и на нескольких. Рассмотрением вопросов классификации факторов качества занимались как отечественные, так и зарубежные ученые. Момот А.И. определяет общие факторы: производственные (сырье, материалы, комплектующие изделия, оборудование, инструменты, технологии); человеческие (профессиональные навыки и знания, организованность и дисциплинированность работников); экономические (эффективные системы материального и морального стимулирования, определение оптимальной себестоимости), выделяя три стадии (проектно-конструкторскую, производственную и эксплуатационную), в процессе прохождения которых продукт поддается влиянию отдельных факторов [1, с.8-9]. Однако не конкретизируется содержание предложенных факторов качества. Ученому принадлежит идея разделения факторов на объективные (технический уровень, производства, оборудование, организационная подготовка производства, уровень технологии и др.) и субъективные (личная заинтересованность в результатах труда, уровень образования, профессиональное мастерство и др.). Туркин В.Г., Герасимов Б.И., Жариков В.Д более детализировано рассматривают жизненный цикл продукта и все этапы цикла формируют в два блока: обеспечивающие факторы (производственный, инжиниринговый, материально-техническое снабжение) и способствующие факторы (маркетинг, погрузочно-разгрузочные работы, авторский надзор и обратная связь с рынком, монтажные работы, поставка, послепродажное обслуживание и т.д.) [2, с.18]. Шаповал М.И. объединяет все факторы качества в 4 группы: технические, организационные, экономические и субъективные [3, с.126]. По мнению Ребрина Ю.И.: «Высокое качество изделий предопределяется различными факторами, основными из которых являются: факторы технического характера (конструктивные, технологические, метрологические и т.д.); факторы экономического характера (финансовые, нормативные, материальные и т.д.); факторы социального характера (организационные, правовые, кадровые и т.д.) [4, с.124]. Сергеев И.В. обращает внимание читателя на двухкритериальную классификацию: выделяет внешние и внутренние факторы качества, а внутренние, в свою очередь, делятся на технические, организационные, экономические, социально-психологические [5, с.118].

Обзор литературных источников позволяет сделать вывод, что единой оптимальной классификации факторов качества продукции не предложено. Виды факторов в основном рассматриваются по одному критерию, но даже однокритериальные группировки не являются совершенными. Поэтому при написании работы авторы ставили перед собой задачу разработать многокритериальную классификацию факторов качества, которая позволит в последующем проводить более глубокий и всесторонний анализ вопросов качества.

Предлагаем выделять следующие основания для классификации факторов качества:

1) по источникам возникновения:

- внутренние: ресурсные (кадровые, материальные, финансовые, технико-технологические, информационные); функциональные (производственные, сбытовые).

- внешние: факторы микросреды (поставщики, конкуренты, клиенты); факторы макросреды (экономические, социально-культурные, НТП, экологические, политико-правовые, международные);

2) по стадиям жизненного цикла продукции: